

FiComin lausunto Rajavartiolaitoksen rikostorjuntalain muuttamisesta

Sisäministeriö on pyytänyt FiComilta lausuntoa luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle laiksi rikostorjunnasta Rajavartiolaitoksessa annetun lain muuttamisesta ja siihen liittyviksi laeiksi. FiCom kiittää mahdollisuudesta tulla kuulluksi ja esittää kunnioittavasti seuraavaa:

FiComin keskeiset viestit

- Esitysluonnoksessa ehdotetaan salaisia tiedonhankintakeinoja koskevaan 3 lukuun muutoksia, jotka lisäävät entisestään teleoperaattoreille tulevien kyselyiden määrää ja hallinnollista taakkaa.
- Velvoitteiden noudattamisen tulee olla operaattoreille yksiselitteistä ja selkeää, ilman tulkinnanvaraisuutta.
- Teleyrityksillä tulee aina olla oikeus täysimääräiseen korvaukseen kaikista kustannuksista, jotka aiheutuvat viranomaisten avustamisesta.

Televalvonnan laajentaminen

Nykyisen Rajavartiolaitoksen rikostorjuntalain 16 §:n 2 momentin mukaan Rajavartiolaitokselle voidaan sen tutkittavaksi kuuluvan rikoksen estämiseksi antaa lupa televalvontaan, jos henkilön lausumien tai käyttäytymisen perusteella taikka muutoin voidaan perustellusti olettaa hänen syyllistyvän törkeään laittoman maahantulon järjestämiseen, törkeään laittoman maahantulon järjestämiseen ja siihen liittyvään ihmiskaupparikokseen taikka törkeään metsästysrikokseen. Lisäksi Rajavartiolaitoksen rikostorjuntalain 58 §:n 3 momentin 2 kohdan mukaan Rajavartiolaitoksella on oikeus televalvontaan vain selvitettäessä törkeää laittoman maahantulon järjestämistä, törkeää laittoman maahantulon järjestämistä ja siihen liittyvää ihmiskauppaa tai törkeää ihmiskauppaa, törkeää kätkemisrikosta, ammattimaista kätkemisrikosta, törkeää väärennystä, törkeää metsästysrikosta tai törkeää laittoman saaliin kätkemistä.

Esitysluonnoksessa ehdotetaan, että televalvonnan toimivaltuuksia rikosten estämiseksi ja selvittämiseksi laajennettaisiin lähtökohtaisesti kaikkiin sellaisiin Rajavartiolaitoksen tutkittavaksi kuuluviin rikoksiin, joista säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta. Televalvonta rikoksen estämiseksi laajenisi ihmiskaupparikokseen ja törkeään ihmiskaupparikokseen ilman yhteyttä törkeään laittoman maahantulon järjestämiseen, laittoman maahantulon järjestämiseen liittyvään rikoslain 25 luvussa tarkoitettuun törkeään vapaudenriistoon, Rajavartiolaitoksen tarkastettavaa asiakirjaa koskevaan törkeään väärennykseen, esityksessä ehdotettuun törkeään rahanpesuun, törkeään tai ammattimaiseen kätkemisrikokseen, törkeään ympäristön turmelemiseen, törkeään luonnonsuojelurikokseen luonnonsuojelualueella sekä rajavartioviranomaiseen tai Rajavartiolaitoksen ylläpitämiin rajamerkkeihin ja rajalaitteisiin kohdistuvaan törkeään vahingontekoon, törkeään varkauteen ja törkeään moottoriajoneuvon käyttövarkauteen. Televalvonta rikoksen selvittämiseksi laajenisi vastaavalla tavalla kuin rikoksen estämiseksi, lukuun ottamatta törkeää väärennystä sekä törkeää tai ammattimaista kätkemisrikosta, joita selvittäessään Rajavartiolaitoksella jo on televalvonnan toimivaltuus.

Teleyritysten velvollisuutena on mahdollistaa televalvonta, mutta kynnystä sen käyttämiseksi on viime vuosina madallettu useaan otteeseen. **Esitysluonnoksessa ehdotetaan salaisia tiedonhankintakeinoja koskevaan Rikostorjunnasta Rajavartiolaitoksessa annetun lain 3 lukuun muutoksia, jotka lisäävät entisestään teleoperaattoreiden hallinnollista taakkaa, joka niille aiheutuu viranomaisten avustamisesta ja telepakkokeinojen mahdollistamisesta.** Kuten esitysluonnoksessakin todetaan, salaisia tiedonhankinta- ja pakkokeinoja käytettiin vuonna 2023 enemmän kuin edellisenä vuonna (esitysluonnoksen s. 18–19), ja kehityksen voidaan olettaa jatkuvan samansuuntaisena.

Velvoitteiden on oltava niin yksiselitteisiä ja selkeitä, ettei operaattorille jää minkäänlaista tulkinnanvaraisuutta niiden soveltamisessa. Kaikki teleoperaattoreilta mahdollisesti edellytettävä tapauskohtainen tulkinta aiheuttaa lisätyötä ja on omiaan vaikuttamaan telepakkokeinojen kohteena olevien henkilöiden perusoikeuksiin. Koska operaattoreiden tulee toimia huolellisesti, sääntelyyn jätetty tulkinnanvaraisuus ja sen edellyttämä manuaalinen työ hidastavat vaadittujen tietojen luovuttamista. Tämä tuskin on viranomaistenkaan intressissä. Henkilötyön hyödyntäminen automaation sijaan lisää myös virheiden mahdollisuuksia.

Sääntelyn tulee noudattaa perusoikeuksien yleisiä rajoitusedellytyksiä, kuten rajoituksen tarkkarajaisuutta ja täsmällisyyttä, rajoittamisen perusteena olevien syiden hyväksyttävyyttä, rajoituksen suhteellisuutta suojattavaan etuun nähden, oikeusturvajärjestelyjen riittävyttä ja rajoituksen ristiriidattomuutta Suomen kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden kanssa.

Pakkokeinolain ja Rajavartiolaitoksen rikostorjuntalain marraskuussa 2023 voimaan tulleiden muutosten seurauksena Rajavartiolaitoksella on nykyisin oikeus peiteltyyn tiedonhankintaan tietoverkossa, kun kyseessä on rikos, jonka enimmäisrangaistus on vähintään kaksi vuotta vankeutta. Uuden toimivaltuuden käytöstä ja tehokkuudesta ei esitysluonnoksen mukaan vielä voida esittää arviota (s. 4), mutta sitä ehdotetaan jo laajennettavaksi. Yksinomaan tietoverkossa tehtävä peitetoiminta ja yksinomaan tietoverkossa tehtävä valeosto olisivat toimivaltuuksina Rajavartiolaitokselle kokonaan uusia (s. 24).

Oikeus korvaukseen

Sähköisen viestinnän palveluista annetun lain 299 §:n mukaan teleyrityksellä on oikeus saada valtion varoista korvaus yksinomaan viranomaisen avustamiseksi hankittujen järjestelmien, laitteistojen ja ohjelmistojen investoinneista ja ylläpidosta aiheutuneista välittömistä kustannuksista. **FiComin mielestä kustannusten korvauksen sääntelyä tulee muuttaa siten, että teleyrityksillä on aina oikeus täysimääräiseen korvaukseen kaikista viranomaisten avustamisesta aiheutuneista kustannuksista, myös henkilötyön osalta.** Esimerkiksi Itävallassa, Saksassa, Ranskassa, Italiassa, Alankomaissa, Tšekeissä, Ruotsissa ja Isossa-Britanniassa operaattorit saavat korvauksen myös henkilöstökustannuksista.

Myös eduskunnan liikenne- ja viestintävaliokunta on kiinnittänyt huomiota siihen, että kansallinen kustannusten korvaamista koskeva lainsäädäntö vaatii päivittämistä. Valiokunnankin mukaan kaikki viranomaistyöstä aiheutuvat kustannukset tulee korvata täysimääräisesti, myös henkilötyön osalta. Tämä käy ilmi liikenne- ja viestintävaliokunnan lausunnosta LiVL 1/2022 vp, jonka se antoi komission ehdotuksista

tietoverkkorikollisuutta koskevan yleissopimuksen toisen lisäpöytäkirjan allekirjoittamista ja ratifioimista koskeviksi neuvoston päätöksiksi eduskunnalle annetusta valtioneuvoston kirjelmästä U 77/2021 vp.

Teleoperaattoreille koituvaa työmäärää on kyetty osin vähentämään automatisoinnilla. Jotta kohtuuton manuaalisen lisätyön määrä voidaan välttää, tulee säännösmuutoksille varata riittävä siirtymäaika. Lisäksi sääntelyn tulee olla riittävän täsmällistä, jotta automatisaatiota on ylipäättään mahdollista hyödyntää. Säännösten tulkinnallisuus lisää henkilötöiden määrää, mikä entisestään lisää operaattoreiden kustannuksia.

Rajavartiolaitoksen pakkokeinopyynnöt kulkevat tänä päivänä operaattoreille KRP:n kautta, eli pyynöt ja vastaukset kulkevat yhdessä viranomaisten kanssa rakennettujen prosessien ja tietojärjestelmien kautta. Näin tulee olla myös jatkossa, koska tietoturvallisten rinnakkaisprosessien rakentaminen on työlästä ja hidasta, eikä se olisi kustannustehokasta. Mikäli olemassa olevia prosesseja ei käytetä, vaarana on myös, että pakkokeinojen käyttö laajenee laissa säädetystä. Uhkana on myös viestinnän yksityisyyden ja tietosuojan vaarantuminen. Ilman asianmukaista kontrollia ja prosessia sovittuine yhteyspisteineen tietopyynöt saattavat olla laajempia kuin laissa on tarkoitettu ja mahdollistettu.

Sähköisen viestinnän palvelulaissa on säädetty useita velvollisuuksia, jotka koskevat tietojen luovutusta eri viranomaisille. Lisäksi laissa on runsaasti tietojen käsittelyä eri viranomaisissa koskevia säännöksiä. Luovutus- ja käsittelysäännösten edellytykset poikkeavat toisistaan useissa kohdin, sillä säännöksiä on lisätty ja muutettu vuosien saatossa, eikä kokonaisuus ole enää selkeä. **FiCom esittää, että käsittely- ja luovutusedellytyksistä tehdään lähiaikoina kokonaisarviointi.**